

El poblat ibèric d'Alorda Park (Calafell, Baix Penedès) i el seu entorn. Anàlisi crítica

JOAN SANMARTÍ, JOAN SANTACANA

El poblat ibèric d'Alorda Park és situat dins del terme municipal de Calafell (Baix Penedès), al damunt d'un turó d'uns tres mil metres quadrats de superfície que és situat davant del mar, a uns tres-cents metres de l'actual línia de costa. L'alçada d'aquesta elevació és de quinze metres i pel seu costat meridional desemboca el torrent de la Cobertera, que uneix la costa amb les planes de l'Alt Penedès. Tota aquesta zona de costa ha estat coberta d'aiguamolls fins a l'Edat Mitjana.

Els treballs d'excavació en aquest jaciment van ser iniciats l'estiu de l'any 1983 i s'han continuat ininterrompudament fins al 1986, amb un total de set campanyes de treball. La superfície excavada és de 400 metres quadrats, sobre un total edificable que pot ésser estimat en uns 1800 metres.

Aquests treballs han permès comprovar que es tracta d'un establiment que, des del seu origen, no sembla respondre a un pla urbanístic i constructiu preconcebut.

L'EVOLUCIÓ ESTRUCTURAL DEL POBLAT

La més antiga ocupació del lloc remunta al període del Bronze Final IIIb, segons la troballa, dissortadament fora de context arqueològic, d'alguns fragments ceràmics del tipus dels camps d'urnes. Aquesta datació antiga és confirmada també per la presència d'un fragment d'àmfora fenícia d'Occident. Amb tot, cap de les estructures constructives fins ara descobertes pot ser datada d'aquest moment primitiu.

Les fases més antigues d'ocupació pròpiament ibèrica també estan molt mal documentades, tot i que sembla ben probable que la presència humana en el lloc continués durant el segle VI a.C. En aquest sentit, cal fer notar

la presència al poblat de ceràmiques ibèriques antigues, datades en molts jaciments d'aquella centúria i que probablement van continuar essent produïdes durant un període no determinable dins del segle v a.C. L'aspecte general que pogué tenir el poblat en aquest moment ens és encara desconegut, però sens dubte remunta a aquesta època un habitacle excavat a la roca, segurament de planta rectangular, i a l'interior del qual fou excavada una llar de foc. Dissortadament, aquesta estructura fou en gran part destruïda l'any 1984 a causa dels treballs de construcció d'un edifici pròxim. Hom ha localitzat també estructures probablement relacionades amb aquesta fase en altres indrets del jaciment, concretament en una zona, posteriorment ocupada per un dels carrers principals de l'aldea en què s'han descobert restes d'un mur de traçat curvilini.

Quant a les més antigues estructures constructives que estem en condicions de datar amb certa precisió, han estat descobertes en els sectors E2, I i C-A-G-J. Són habitacions de planta rectangular, en part destruïdes per altres edificacions posteriors, per la qual cosa no ha estat possible completar la planta de cap d'elles. La cronologia d'aquestes construccions pot ser situada entre mitjans o el tercer quart del segle v a.C. i finals d'aquesta centúria o inicis de la següent, segons mostren les importacions àtiques trobades en diferents nivells. Hom ha de fer notar que una part d'aquestes construccions és situada per sota del que poc després esdevindrà un carrer. Aquest fet permet constatar que en un moment incert, però que nosaltres situem entre el segle v i el segle IV a.C., es produí un canvi en la configuració de la xarxa viària de l'aldea. Finalment, hom ha documentat en aquesta mateixa fase l'existència de dos sacrificis consistents en l'enterrament del cap i de les potes davanteres d'una cabreta jove, un dels quals estava dipositat al costat d'una llar de foc.

Vers les darreries del segle v a.C. o, més probablement, a inicis de la centúria següent, tenim clara evidència del procés de creixement de la comunitat establerta en aquest indret. Efectivament, pensem que és possible datar d'aquesta època l'aixecament dels recintes A, B, C, D, E1, E2, G, J, així com la tercera fase del recinte I. Tot aquest conjunt d'edificacions s'articula entorn de dues vies de pas, una de les quals obliterava, segons ja hem indicat, altres construccions de la fase precedent. És, doncs, en aquest moment quan s'inicia l'etapa de més intensitat constructiva de l'aldea.

Els edificis aixecats en aquesta època són també de planta quadrangular, amb una superfície mitjana d'uns 20 metres quadrats, i en alguns casos parcialment excavats a la roca de base. L'orientació defugia l'impacte directe dels vents freds del nord i de l'aire marí. Les parets eren construïdes amb pedres i amb tovots, i sovint tenien un arrebossat interior fet amb calç i argila. Totes estaven dotades regularment de llars de foc de diferents tipus.

Tota aquesta ordenació entorn de dos carrers no respon a un model preconcebut de tipus regular, sinó que al llarg del segle IV a.C. les vies s'anaren adaptant a la disposició dels habitacles. En efecte, observem que aquests estan distribuïts en tres grans blocs que no respecten ni les amplades ni la regula-

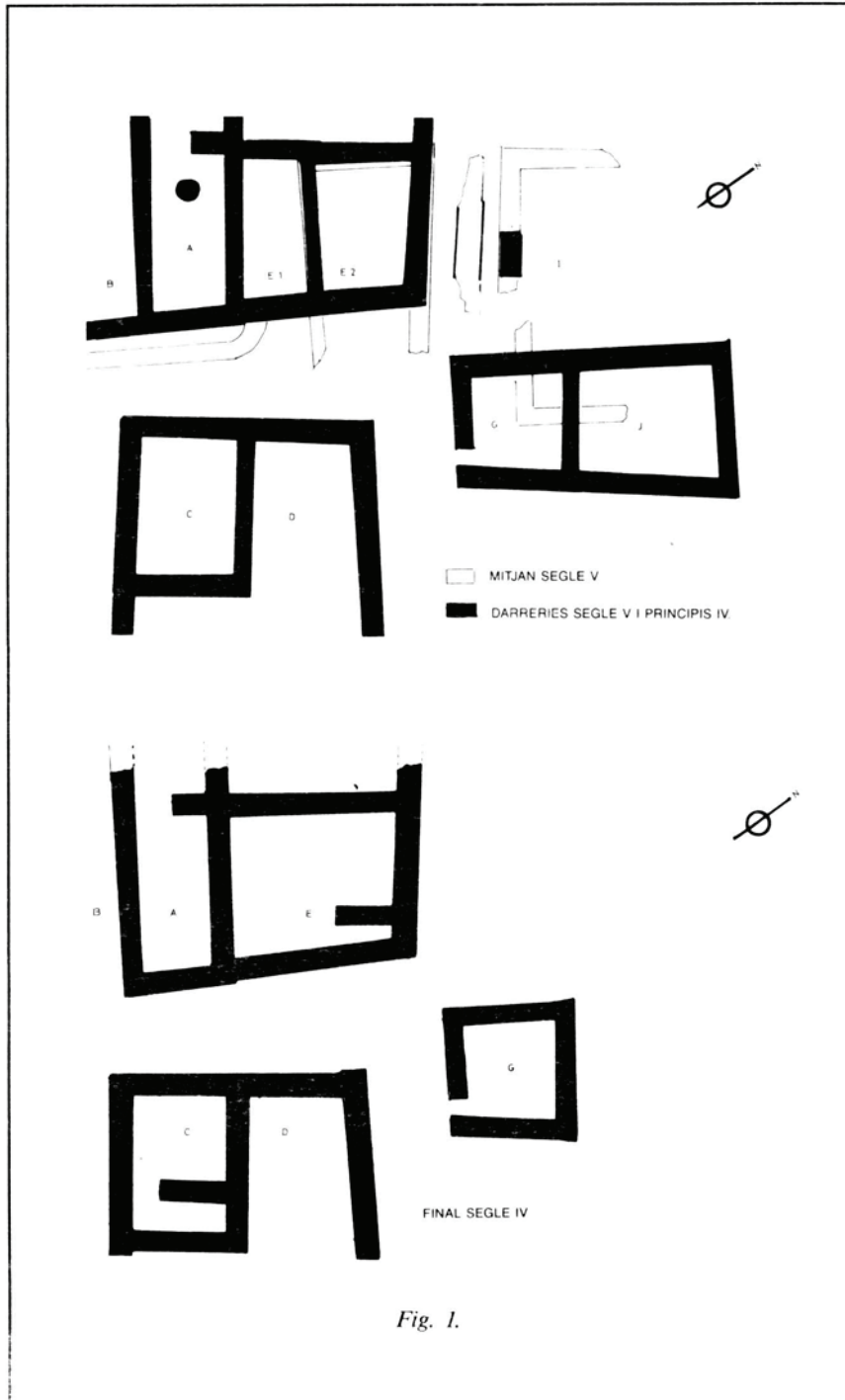

Fig. 1.

ritat del traçat dels carrers. L'estretor dels carrers en algun punt, així com la manca de roderes, fa palès que les vies no havien estat concebudes ni foren usades per al trànsit de carruatges.

De tots els recintes construïts en aquest moment l'edifici A se singularitza clarament per la seva funcionalitat especialitzada. En efecte, aquesta construcció rectangular contenia, en els seus nivells inferiors, tots els elements necessaris per al desenvolupament del ritual sacrificial: hi havia un altar troncocònic, construït amb pedres i arrebossat amb fang, un total de quatre sacrificis del tipus abans esmentat, una llar de foc excel·lentment preparada i un forat al paviment, probablement per a un pal, que hom pot interpretar per a lligar les víctimes. Tot això, juntament amb l'absència d'elements clarament domèstics, avala una interpretació de caràcter sagrat per a aquesta construcció.

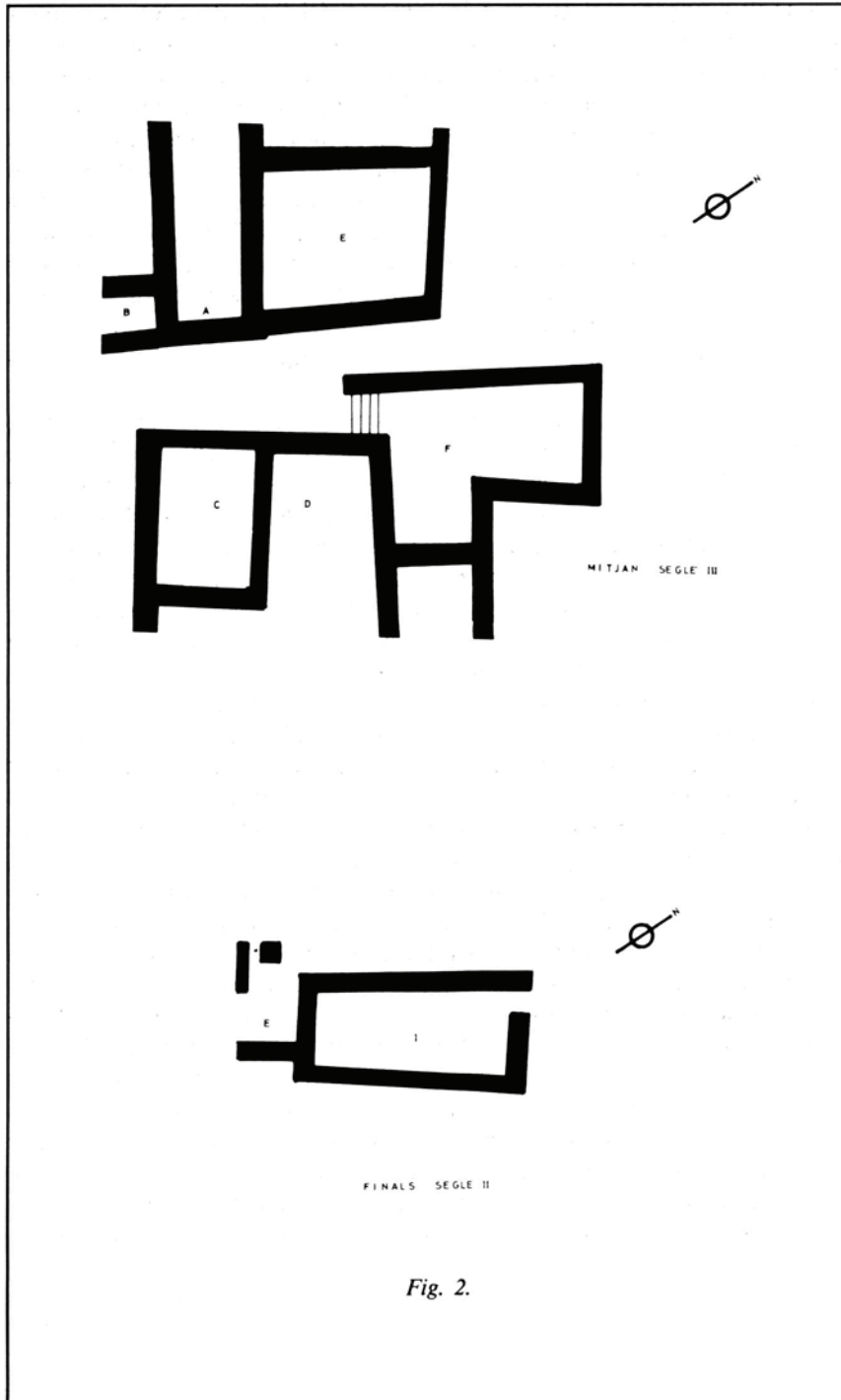
Des de finals del segle IV a.C. es produïren canvis notables en el poblat. Una de les primeres observacions que hem de fer és que el recinte A es va enrunar, i la seva refacció, esdevinguda vers 300 a.C., va significar un canvi de funcionalitat: va ser destinat a ús domèstic. Quelcom semblant es documenta en el recinte C, on també hi ha un potent estrat d'enderroc, que en aquest cas no significa la reconstrucció immediata de l'edifici, continuant, per tant, en un estat precari. Pel que fa al recinte D, també fou reutilitzat, dotant-lo d'un paviment d'una gran solidesa. Quant al recinte E1, hi ha evidències que en el decurs del segle III a.C. fou ocupat per una instal·lació industrial dedicada a la producció de calç. En canvi, l'edifici J fou abandonat.

Pel que fa al recinte G, va continuar en ús, i a mitjan de la centúria fou engrandit, i s'hi va afegir el sector F, que, d'aquesta forma, bloquejava un antic pas. Així, doncs, l'un i l'altre formaren una sola casa, que sofrí un fort incendi durant aquesta segona meitat del segle III a.C. i fou definitivament abandonada a finals de la centúria.

Fou, justament al final del segle III a.C., o molt al principi de la centúria següent, quan fou abandonada la major part d'aquest sector del poblat, amb excepció del recinte I, que continuà en ús fins al tercer quart del segle II a.C. Contràriament, sembla que l'activitat constructora encara continuà amb una certa vitalitat en la zona situada a uns vint metres a l'est del conjunt suara descrit. En aquest sector han estat exhumades les restes de dues vivendes col·locades a banda i banda d'una via de pas parcialment empedrada. L'abandonament d'aquest sector i, de fet, del conjunt del poblat, es produí probablement en el tercer quart del segle II a.C.

INTERPRETACIÓ FUNCIONAL

L'excavació del poblat forma part d'un pla d'investigació més ampli sobre el poblament ibèric de la zona del Penedès, que també contempla, entre els seus objectius, una àmplia prospecció del territori, així com l'excavació d'alguns nuclis significatius. La realització d'aquest pla es troba ja en una

fase molt avançada pel que fa a la comarca del Baix Penedès, de manera que ja és possible proposar algunes conclusions. Així, sabem que el poblat de Calafell és el més important de tota una sèrie de nuclis situats sobre els turons de la primera línia de costa i en les terrasses baixes de les valls transversals de la Serralada Litoral, els quals, a diferència de l'establiment d'Alorda Park, es caracteritzen perquè són nuclis molt reduïts —en cap cas es pot parlar de «poblat»—, per l'escassa entitat de les estructures constructives i per una orientació econòmica de tipus exclusivament agrícola. Es tracta, doncs, d'un tipus de poblament extraordinàriament dispers, però dens, donada la gran quantitat de petits nuclis i la seva proximitat. Dins d'aquest conjunt, el poblat de Calafell, l'únic centre de poblament agrupat d'una certa entitat, havia de complir una sèrie de funcions ben característiques i a la vegada especialitzades.

Pel que fa a les activitats econòmiques primàries, el tipus de casa documentat en el poblat, d'escassa superfície relativa i, en conseqüència, sense capacitat alta d'emmagatzematge, així com la impossibilitat de trànsit rodat en els carrers, porten a pensar que les tasques agrícoles, almenys pel que sabem fins ara, no tingueren un paper destacat entre les activitats econòmiques que s'hi desenvoluparen. Contràriament, la troballa de grans quantitats de valves de molusc, així com d'escates de peix, conquilles de sípies (*Sepia officinalis*), i, sobretot, ploms de xarxa i un gran ham que, sens dubte, havia d'estar destinat a la pesca d'altura, indiquen ben clarament que l'explotació dels recursos marins era una de les fonts de subsistència principals. Això no podia ésser d'altra manera, tenint en compte que el poblat està davant del mar.

És justament aquesta proximitat al mar, així com el fet que just al costat del turó d'Alorda Park desguassa el torrent de la Cobertera —via de comunicació fàcil amb les planes penedesenques de la zona interior—, el que explica la importància que hom pot atribuir al desenvolupament del sector terciari, sobretot el comerç. Aquest és especialment rellevant pel que fa a la recepció i posterior redistribució dels productes colonials d'origen fonamentalment púnic i grec. L'anàlisi quantitativa dels materials ceràmics d'importació mostra que, pel que fa als productes amfòrics —és a dir el comerç d'aliments—, des de finals del segle V a.C. fins al volts de l'any 200 hi ha un clar predomini de les importacions arribades del món púnic, i fonamentalment d'Eivissa, mentre que els envasos d'origen grec, que de moment són exclusivament massaliotes, són sempre molt minoritaris. Les mateixes observacions es poden fer quant a les ceràmiques d'ús comú, fonamentalment morters, en què s'observen semblants proporcions. Contràriament les vaixelles fines de taula són normalment d'origen grec o itàlic, concretament ceràmiques àtiques de figures roges o de vernís negre en el decurs del segle IV a.C., i ceràmiques del taller de les «petites estampilles» i del taller de Roses durant la centúria següent. Si aquests productes arribaren a les nostres costes directament des dels centres productors o bé a través del comerç púnic és una qüestió difícil de dilucidar amb seguretat; amb tot, i tenint present la important presència d'àmfores eivissenques i nord-africanes, sembla lògic pensar que, almenys

una part d'aquests productes, hagués format part dels carregaments fletats en ports púnics. Durant el segle II a.C. el panorama de relacions comercials canvia radicalment. En efecte, en aquesta època la major part de grans envasos recuperats al poblat són de procedència itàlica, amb una cada vegada més migrada representació dels productes d'origen púnic. Així mateix, les ceràmiques de vernís negre —quasi exclusivament campaniana A—, i les ceràmiques comunes són també, en una gran majoria, originàries dels alfars itàlics.

Igualment hem d'incloure entre les activitats del sector terciari els serveis de tipus religiós desenvolupats en el recinte cultural del poblat, amb sacrificis, oblacions i rituals.

Finalment, i pel que fa al sector secundari, hom documentà les activitats pròpies d'una aldea, per altra part ben conegudes en molts poblats ibèrics. En primer lloc, cal fer referència a l'activitat tèxtil testimoniada —com és habitual— per la presència de *pondera* i fusaioles. Més important és la metal·lúrgia del ferro i del plom, i en són prova la troballa d'escòries. Per acabar hi ha clares evidències de la manufactura de calç

CONCLUSIÓ

En resum, el que la investigació al poblat de Calafell i en el seu entorn immediat permet afirmar actualment és l'existència d'una organització del territori caracteritzada per la presència d'un gran nombre de petits nuclis d'economia camperola, agrupats entorn d'un establiment de poblament concentrat, de caràcter aldeà, on es desenvolupaven activitats especialitzades que anaven des de la redistribució comercial fins als serveis de tipus religiós.

BIBLIOGRAFIA

- MIRET, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1984): «Distribución espacial de núcleos ibéricos: un ejemplo en el litoral catalán», a *Arqueología espacial. Coloquio sobre distribución y relaciones entre los asentamientos*, vol. IV, pp. 173-186. Terol.
- MIRET, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1986): «La evolución y el cambio del poblamiento ibérico ante la romanización», a *Los asentamientos ibéricos ante la romanización*. Casa de Velázquez, Madrid, en premsa.
- PREVOSTI, M.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1987): «Algunes hipòtesis sobre els objectius i estratègies de la colonització romana a la costa central de Catalunya», a *De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*. I Jornades Internacionals d'Arqueologia Romana, 1, documents de treball, pp. 85-96. Granollers.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J.; SERRA, R. (1983): «Notes sobre el poblament protohistòric de la costa del Penedès», a *Informació Arqueològica*, núm. 4, pp. 121-126.

- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1986): «La jerarquia de nuclis en el poblament ibèric de la costa del Penedès, Protohistòria Catalana», a *6è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà* (1984), pp. 227-243. Puigcerdà.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1987): «Un recinte cultural al poblat ibèric d'Alorda Park (Calafell, Baix Penedès)», a *Fonaments* 6, pp. 157-169.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1987): «Intercanvi, producció agrària i models comercials a la costa del Baix Penedès», a *El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental*. Monografies Badalones 8, pp. 31-40.